
**XIBUKWANA XA SWIPIMELO SWA
TIKHASITAMA XA KHOMIXINI YA
NTIYISA VUBINDZU BYA VANTIMA
LEBYI ANAMEKE**

Mhawuri 2020

Leswi nga Endzeni

1.	Mikomiso na Tiakhuronimi	2.
2.	Manghenelo	3.
3.	Xikongomelo	4.
4.	Hi hina vamani	10.
4.1	Xivono xa hina	10.
4.2	Mixini wa hina	10.
4.3	Xitshembhso xa hina xa Mfungho	10.
4.4	Mikoka ya Hina	11.
4.5	Nhlamuselo ya Tiyuniti ta Bindzu	11.
5.	Mipfumelelo ya Nawu na Yin'wana	12.
6.	Swipimelo swa Vukorhokeri bya Tikhasitama	15.
7.	Tinhlamulo ta Tikhasitama	15.
8.	Mahetelelo	15.

Mikomiso na Tiakhuronimi

Nhlamuselo	Tiakhuronimi
Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke	B-BBEE
Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke	Khomixini ya B-BBEE
Johannesburg Stock Exchange	JSE
Nkunguhato wa Nhluvukiso wa Rixaka	NDP
Nawu wa Mafambiselo ya Timali ta Tiko	PFMA
Dyondzo ya Xiyenge xa Vulawuri bya Vuleteri	Seta
Ndzawulo ya Mabindzu, Vumaki na Mphikizano	dtic
Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke	B-BBEE Act

1. Manghenelo

- 1.1 Ndlela leyi tikhasitama na titlilayente va khomiwaka hi yona yi tala ku va yi hambana exikarhi ka mihlangano leyi humelelaka na leyi feyilaka hikwalaho ka nhlaysi wa tikhasitama wo ka wu nga ri kahle.. Leswi swi tlhela swi hoxa xandla eka leswi vanhu hi ku angarhela va vonisaka swona nhlango naswona va nga hambukisa lava lavaka ku va tikhasitama/titlilayente ku suka eka ku tihlanganisa na vandla hikwalaho ka nhlaysi wa tikhasitama lowu nga riki kahle.
- 1.2 Se swi endla malembe manharhu ku sukela loko ku tumbuluxiwile Khomixini ya B-BBEE ku sukela Khotavuxika 2016, naswona swilangutelo swa tikhasitama swi le ku tlakukeni naswona i swa nkoka leswaku Khomixini ya B-BBEE yi sirhelela vukorhokeri byo ka byi nga ri kahle na bya nkantiyelo tanihi xiphemu xo phumotla xitshembhso xa hina xa mfungho, lexi ku nga "ikhonomi yo katsa hinkwavo, xikan'we, " leswi hi xiviri swi vulaka ku ngenisa xiave hi ndlela yo ringana eka ikhonomi, mfikelelo wo ringana eka swivandlanene swa rifuwo hi vanhu hinkwavo, ku katsa na van'wamabindzu va vantima eka ikhonomi na vukona bya nseketelo wa mali na wo ka wu nga ri wa mali, ku katsa swikimi swa nhlohletelo ku fikelela ndzingano. Hikwalaho, xithembhsi lexi xa mfungho xi nga fikeleriwa ntsena hi ku tirhisiwa loku humelelaka na loku pimiweke ka swiphemu hinkwaswo swa BB-BBEE, hikuva swi tirha swin'we tanihi xipano ku yisa eka xikongomelo xofana xa ikhonomi leyi cinciwewe, yi nyika matimba na ku katsa vaaki tiko va Afrika Dzonga hinkwavo.
- 1.3 Dyondzo ya nhlelo wa mbuyelo leyi Khomixini ya B-BBEE yi endleke hi 2019, yi kombisile leswaku vanhu hi ku angarhela a va lemuki hi swipimelo swa mphakelo wa vukorhokeri leswi Khomixini ya B-BBEE yi swi nyikaka. Swipimelo swa vukorhokeri i swa nkoka eka vandla ra vulawuri tanihi loko swi letela tindlela leti tikhasitama ti faneleke ti khomiwa hitona na maendlelo lamanene lama faneleke ku xiyaxiyiwa loko ku tirhisaniwa na tikhasitama.
- 1.4 Ku va na swipimelo swotano leswi nga kona na ku dyondzisa vatirhi hi mimpimo leyi amukelakaka na nkoka wa vukorhokeri swi khutaza mbuyelelo wa bindzu na ku antswisa xiyenge xa vukorhokeri hinkwaxo, na ku tlhela swi busita vutitshembhi lebyi tikhasitama ti nga na byona eka vandla.

1.5 Hikwalaho, swipimelo swa vukorhokeri i swa nkoka swinene tanihi leswi ku nga tipoyinti ta nkoka ta masungulo leti vandla ri ti nyikaka eka nhlaysi wa rona wa tikhasitama..

2. Xikongomelo

2.1 Xibukwana xa Swipimelo swa Tikhasitama xa Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima (“Khomixini ya B-BBEE”) xi nyikiwa tanihi xitirho xo pfuna vandla eka ku tiyisisa ku phakeriwa ka vukorhokeri lebyi nga na ntiyelo bya xiyimo xa le henhla eka vakhumbheki va hina hi vatirhi va Khomixini ya B-BBEE

2.2 Xibukwana xi katsakanya eka maendlelo ra rimba rin'we na swipimelo leswi tirhaka eka vukorhokeri lebyi nyikiwaka hi Khomixini ya B-BBEE tanihi leswi xi leteriwaka hi Nawu wa B-BBEE

2.3 I xilangutelo xa vufambisi bya Khomixini ya B-BBEE lexi vatirhi hinkwavo va nga ta xi tirhisa na ku tiyisisa nandzelelo wa Swipimelo swa Vukorhokeri lebyi kumekaka eka Xibukwana.

2.4 Xibukwana xi tirha tanihi xiletelo ku sirhelela swipimelo swa matirhelo leswi vekiweke eka Nawu wa B-BBEE , naswona a xi lavi ku siva Nawu wa B-BBEE na vulawuri bya wona.

2.5 Xibukwana lexi xi fanele xi pfuxetiwa nakarhi wihi kumbe wihi hi Khomixini ya B-BBEE loko ku ri na micinco ya nkoka leyi tumbulukaka eka mihluvukiso eka matirhiselo ya Nawu wa B-BBEE. Eka xiyimo xexo, vhexini leyi cinciweke yi ta hangalasiwa ku sive leyiwani.

3. Hi hina vamani

3.1 Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke (“Khomixini ya B-BBEE”) yi tumbuluxiwile tanihi vandla eka vulawuri bya Ndzawulo ya Mabindzu, Vumaki na Mphikizano (“the dtic”) hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa No. 53 wa 2003 tanihi leswi wu cinciweke hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa No. 46 wa 2013 (“Nawu wa B-BBEE”). Ntirho wa yona wu katsa ku

langutisisa ku simekiwa ka Nawu wa B-BBEE na ku teka goza ehenhla ka maendlelo ya vuxisi.

3.2 Xivono xa hina

Ikhonomi yo katsa ya mabindzu leyi nga na mphikizano emisaveni hinkwayo

Ku katsa – swi vula xiave xoringana, swivandlanene swo ringana swa vanhu hinkwavo, na swipfuno leswi tokotiweke hi xiyenge xin'wana na xin'wana xa vanhu eAfrika Dzonga hinkwayo. Leswi hi ku angarhela swi vula nhlango wa swilo swa ikhonomi leyikulu na leyitsongo swa ikhonomi leswaku ku katsa hinkwavo swi humelela.. Tanihi Khomixini ya B-BBEE, hi nyikiwile vutihlamuleri bya vulawuri ku tiyisisa leswaku ikhonomi ya Afrika Dzonga yi anamile na ku katsa hinkwavo ku endlela ku kuma xivono xa 2030 eka NDP. Leswaku ikhonomi yi kota ku hanya, ku tirha na ku kula maAfrika Dzonga hinkwavo va fanele va nghenelela na ku ngenisa xandla hi ndlela ya nkoka eka migingiriko na swiyenge swa nkoka swa ikhonomi.. Hikwalaho, ku katsa hinkwavo swi fanele swi kondleteriswa hikwalaho ka nhluvukiso wa vutshila, vunwini, vulawuri bya vufambisi, nhluvukiso wa mabindzu na vaphakeri, na ku susa mahika ya ikhonomi eka vanhu vantima, na matshalatshala ya nhlango hi swiyenge swa mfumo na swa phurayivhete ya laveka naswona ku nga vi na munhu na un'we loyi a endlaka leswi a ri yexe.

Ku endliwa ka mabindzu/tiindhastri –swi vula ku tumbuluxiwa ka ikhonomi ya nkarhi woleha leyi fambisiwaka hi switirhisiwa swo hambanahambana leswi humaka laha tikweni na leswi humelerisiwaka na vukorhokeri. Leyi i ikhonomi leyi nga na mpimo wa le henhla wa literesi, yi hlohletela ku kula ka ikhonomi na mitirho hi ku tirhisa minongonoko leyi thagetweke, yi pfumelela mabindzu na vuvekisi byotala eka dyondzo ku humesa vatirhi lava nga na vuswikoti bya le henhla na swikili lava nga ta hoxa xandla eka ku tumbuluxa mitirho, yi tumbuluxa masungulo na anamisa masungulo ya vuhumelerisi Yi katsa timakete leti ta mabindzu leti hluvukisiweke kahle na leti humelerisaka ku fana na vumaki bya le mahlweni na vukorhokeri lebyi engeteriweke nkoka.. Hi ntolovelo ku vuyeriwa swinene na ku xavisela matikomambe swikumiwa leswi engeteriweke nkoka ku nga ri swilo swoendlla.

Ikhonomi - yi katsa xiyimo xa tiko hi mayelana na vuhumelerisi, vuhangalasi/mphakelo na ntirhiso wa nhundzu na vukorhokeri eka xifundza xokarhi xa ntivomisava. IMF eka nhlengeletano ya yona ya mahungu ya Dzivamisoko I 2015 yi endlile xifaniso xa nkulo wa ikhonomi lowu yaka ehansi eka tiikhonomi leti ta ha humelelaka na leti ta ha hluvukaka. Eka xilaveko xa yona xa leswaku tiko ri kurisa ikhonomi ya rona hikwalaho ka vuhumelerisi bya le ndzeni na mphakelo wa nhundzu wa le kaya na le matikweni mambe, naswona ku na xilaveko xa vuvekisi bya bindzu lebyi tiyeke eka mfumo lebyi nga ta ka byi nga kombisi ntsena timakete ta le kaya, kambe na ku tiyisisa nhlaysiseko.

Mphikizano wa misava hinkwayo - swi vula timakete ta matikomambe leti hlanganisiweke na leti tirhaka leti nga na vuswikoti byo xavisela matiko mambe ku endlela ku hlohletela nkulo wa ikhonomi Afrika Dzonga a ri tirho eka ndhawu leyi pfariweke kambe ri fanele ri phikizana na matiko man'wana hi switirhisiwa, swikili na timakete, leswi vulaka leswaku hi fanele hi seketela swikumiwa swa hina swa le kaya na vukorhokeri na ku lawula leswi ehenhla ka timakete tin'wana. Hi lava ku kongomisa eka tindhawu leti hi nga na swikumiwa swa Afrika Dzonga swo fana swi ri swoxe leswi nga thagetiwaka eka ku xaviseriwa matikomambe hi laveka ku va na na swihananao leswi fanaka swi ri swoxe Hi ndlela leyi, mimpimanyeto, nkambisiso wa tintangha na ku landzelela swipimelo swa misava hinkwayo swi nyika swikombo leswi lavekaka eka tindhawu leti tiko ri faneleke ri ti antswisa kumbe ku timkhapitalayiza ku endlela leswaku ti tshama ti ri eka mphikizano eka misava hinkwayo, ku nga khompuromayiziwi ku tsakela ka ikhonomi ya rixaka.

3.3 Mixini wa hina

Ku kondletela ku hatlisisa ku tirhisiwa ka Nawu

Vevukisa –ku endla leswaku swi olova na ku koteka eka vakhumbheki va B-BBEE ku landzelela na ku simeka Nawu wa B-BBEE hi ku tirhisana na ku hlangana na vona; na ku nyika vuleteri na nseketelo hi mavonelo ya vutsundzuxi, switiviso swo hlamusela na ku veka erivaleni, exikarhi ka swilo swin'wana, eka ku tirhisiwa na ku hlamuseriwa ka Nawu, na ku simeka dyondzo na minongonoko yo lemukisa na magoza yo lulamisa eka lava nga landzeleleku swilaveko.

Hatlisisiwile – ku tiyisisa leswaku cinco wu famba hi rivilo rohatlisa na tithagete tta le miehleketweni ku suka eka swilo swa masungulo leswi nga kona, leswi nga pimiwaka nkarhi na nkarhi ku tiyisisa leswaku tiko ri le ku fikeleleni ka swikongomelo swa rona swa ikhonomi eka ndzingano na ku nyika matimba eka vavuyeriwa lava ku kongomisiweke eka vona va B-BBEE. Leswi swi katsa ku fikelela vanhu valavo, swiyenge na mabindzu lama nga twangiku cinco na ku nyikiwa matimba ku fikela namuntlha, na ku tlakusa mbuyelo wa B-BBEE eka swiyenge hinkwaswo swa sosayiti ya hina.

Vuhumelerisi - ku ya eka indhasitri leyi tirhisiwaka ngopfu laha swimakiwa leswi nga tirhisiwangiku swi cinciwaka swi va swimakiwa leswi heleleke etikweni ra hina; xiyimo lexi hi nga tshembheleku eka nhundzu yo tundziwa ya swimakiwa swa hina leswi heleleke. Hi kunguhata ku tirhisana na mavandla yo dyondza na thekinoloji, hi tihlanganisa na swichudeni na vantshwa ku khutaza vubindzu na vutumbuluxi eka vukhale bya loko munhu a ha ritsongo, vevukisa mfikelelo wa nseketelo wa mali na wo ka wu nga ri wa mali na vuleteri eka tikhamphani leti ta ha sungulaka na leti se ti simekiweke, ku nga tirhisi tiawara totala na ku tirha hi vutlhari na hi ndlela ya vutumbuluxi, hi ta na mianakanyo yintshwa na ya vutumbuluxi na tithekinoloji ku yisa tiko emahlweni, na ku nyika mbango lowu pfunaka wo tirhela eka wona laha vaakatiko va tirheliwaka hi ndlela ya kahle.

Nsimeko – Swi tala ku vuriwa leswaku Afrika Dzonga ri na tipholisi to antswa kambe ra hlupheka loko swi fika eka ku simeka hikwalaho ka swilo swotala ku katsa ku landzelela milawu, nkayivelo wa nhlango, ku nga twisisi xivono, vasimeki a va twisisi mpfumelelo , nkayivelo wa switirhisiwa na timali na swin'wana swisivelo leswi fambelanaka. Hikwalaho, i swa nkoka leswaku Khomixini ya B-BBEE yi kumeka yi ri na switirhisiwa swo ringanela kahle na ku va na mali, rifuwo na vanhu lava nga na swikili leswi lavekaka na vutivikulu ku dilivhara ntirho.

3.4 Xitshembhso xa hina xa Mfungho

'Ikhonomi yo katsa hinkwavo,xikan'we'

Ku katsa – swi vula xiave xoringana, swivandlanene swo ringana swa vanhu hinkwavo, na swipfuno leswi tokotiweke hi xiyenge xin'wana na xin'wana xa vanhu eAfrika Dzonga hinkwayo. Leswi hi ku angarhela swi vula nhlango wa swilo swa ikhonomi leyikulu na leyitsongo swa ikhonomi leswaku ku katsa hinkwavo swi humelela.

Ikhonomi - yi katsa xiyimo xa tiko hi mayelana na vuhumelerisi, vuhangalasi/mphakelo na ntirhiso wa nhundzu na vukorhokeri eka xifundza xokarhi xa ntivomisava. Eka xilaveko xa yona xa leswaku tiko ri kurisa ikhonomi ya rona hikwalaho ka vuhumelerisi bya le ndzeni na mphakelo wa nhundzu wa le kaya na le matikweni mambe, naswona ku na xilaveko xa vuvukisi bya bindzu lebyi tiyeke eka mfumo lebyi nga ta ka byi nga kombisi ntsena timakete ta le kaya, kambe na ku tiyisisa nhlaysiko.

Swin'we – ku endla na ku vumba vuxaka, ku tirha tanihi swipano na ku tirhisana na van'wana ku fikelela xikongomelo xohetelela – xiyenge xa phurayivhetre, mfumo, vatirhi na mihlangano ya vaaki - ku hava loyi a faneleke ku siyiwa endzhaku tanihi loko hi phikelela ikhonomi yo katsa hinkwavo. Ikhonomi leyi yi fanele yi hi vuyerisa hinkwerhu, hikwalaho hi fanele hi tirha hi ku lava ku fikelela xikongomelo xofana tanihi leswi swi hlamuseriweke eka NDP, naswona hi ku fambisana na swikongomelo na tithagete leti vekiweke hi Khabinete nkarhi na nkarhi.

3.5 Mikoka ya Hina

Mbango wa hina wa matirhelo wu tisa mitlhontlho yo hambanahambana eka hina, naswona leswi swi katsa ku pfumaleka ka mafambiselo ya kahle ya vandla, mitolovelo yo endla vuxisi, ku hamba hi switifikheti, vuxisi bya timhaka ku kuma tikontiraka na tinhlamulo ta xihatla eka ku nyika matimba, leswi hinkwaswo swi tisaka xiyimo xa mahanyelo yo ka ya nga ri kahle endzeni na le handle ka xiyenge xa mfumo. Hi ku va ku tekeriwile enhlokweni mbango lowu na xikongomelo xa hina xo tirhisa vandla ra vulawuri leri tshembhekeke na ro tirha kahle, hi twananile na ku tinyiketela ku hanya hi mikoka ya nkoka leyi landzelaka yo ringana:

Nkoka wa 1: ikhonomi yo katsa hinkwavo i anakanyo wa hina wosungula

- Xirhangi xa hina na vutinyiketi i vutsakeri bya hina bya rixaka bya ikhonomi
- Vakhumbheki va hina i va nkoka eka hina eka ku fikelela swikongomelo swa hina swa ikhonomi

Nkoka wa 2: Mfikelelo wa mani na mani na ku va kona eka vaakitiko hinkwavo va ikhonomi

- Hi nyika mikarhi yo cinca hi xihatla leyi leteriwaka hi swipimelo swa hina swa vukorhokeri
- Hi nyika ndzulamiso wa kahle na wa ntiyelo eka tipharameta ta nawu
- Hi nyika tinhlamulo ta xihatla tanihi leswi hi nga riki vini va milawu

Nkoka wa 3: Ku pfumala vuyahinghohe

- Hi tirha hi ri hava ku tsakela, ku chava kumbe ku ya hi nghohe
- Hi tirhana na timhaka hinkwato hi ndlela ya swikongomelo eka swikongomelo swa hina
- Hi xixima xihundla eka nawu

Nkoka wa 4:Ntiyelo/Mfambelano

- Hi nyika swileriso leswi nga erivaleni na vuleteri lebyi tshembhekeke
- Hi nyika swiboho na vutsundzuxi lebyi nga na ntiyelo

Nkoka wa 5: Vutihlamuleri bya swiboho hinkwaswo na magoza lama tekiweke hi hina

- Hi tlakusa na ku xixima swiboho hinkwaswo na magoza lama tekiweke hi vandla ra hina
- Hi tshembha vatirhi hinkwavo ku tirhela vakhumbheki hi ndlela ya kahle na ya xiphurofexini
- Hi teka vutihlamuleri bya swiendlo swa hina

Nkoka wa 6: Zero Tolerance eka vukungundzwana

- Hi tinyiketerile eka mafambiselo ya kahle
- Hi na nkavuciva eka mitirho ya hina hinkwayo
- A hi amukeli mitirho ya vukungundzwana

3.6 Nhlamuselo ya Tiyuniti ta Bindzu

3.6.1 Khomixini ya B-BBEEyi na minongonokotsongo leyi landzelaka:

3.6.1.1 **Nongonoko wa 1** -Nandzelelo: Xikongomelo xa xirateji xa nongonoko wa 1 i ku sirhelela mimbuyelo ya ikhonomi yo katsa hinkwavo

- 3.6.1.2 **Nongonoko wa 2** – N dzavisiso na nsindziso: Xikongomelo xa xitirateji xa nongonoko wa 2 i ku simeka nsindziso wa ndzulamiso ku fikelela nandzelelo wa swilaveko.
- 3.6.1.3 **Nongonoko wa 3** – Ndzavisiso, nxopanxopo na ku vika: Xikongomelo xa xitirateji xa nongonoko wa 3 i ku endla ndzavisiso, ku xopaxoipa na ku vika hi xiyimo xa cinco.
- 3.6.1.4 **Nongonoko wa 4** – Ku aka vuxaka/Vuxaka bya Vakhumbheki: Xikongomelo xa xitirateji xa nongonoko wa 4 i ku tirhisana na vakhumbheki lava faneleke ku hatlisisa cinco.
- 3.6.1.5 **Nongonoko wa 5** –Vulawuri: Xikongomelo xa xitirateji xa nongonoko wa 5 ku hluvukisa vuswikoti na vatirhi va Khomixini ya B-BBEE Commission ku kota ku dilivhara eka ntirho wa vona.

4. Mipfumelelo ya Nawu na Yin'wana

- 4.1 Hi simekiwile hi xiyenge xa 13B xa Nawu wa B-BBEE naswona hi na vulawuri eAfrika Dzonga hinkwayo. Hi fanele hi nga yi hi nghohe na ku tirha mitirho ya hina hi nga chavi, hi nga tsakeli kumbe ku ya hi nghohe, hi ndlela leyi tirhekaka na hi ku ya hi mikoka na milawu leyi vuriweke eka xiyenge xa 195 xa Vumbiwa. Hi ku ya hi xiyenge xa 13E xa Nawu wa B-BBEE, hi nyikiwa mali ku suka eka mali aviwaka hi Palamende ya Khomixini ya B-BBEE, na mali leyi kumiweke hi nawu ku suka kwihi kumbe kwihi laha hi yi kumaka kona. Mukambatinkota u nyikiwile ntirho wo odita tirhekhodo ta hina ta mali lembe rin'wana na rin'wana. Loko hi tekela enhlokweni leswaku a hi nhlango wa mfumo lowu xaxametiweke, hi tirha hi mpimanyeto na rimba ro vika ra dtic.
- 4.2 Xiyenge xa 13F xa Nawu wa B-BBEE xi hlamusela mitirho ya hina tanihi leyi landzelaka:
- Ku langutisisa, endla vulanguteri na ku phumota ku landzelela Nawu wa B-BBEE hi ku tsakela ka vanhu;
  - Ku tiyisa na ku bohelela ntirhisano exikarhi ka xiyenge xa mfumo na xa phurayivhete ku endlela ku phumota na ku sirhelela swikongomelo swa ntiyisa vubindzu bya vantima;
  - Ku amukela swivilelo leswi fambelanaka na ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke hi ku ya hi Nawu;

- Ku klavisisa, ku nga hava hi migingiriko ya yona kumbe hi ku hlamula eka swivilelo leswi kumiweke, mhaka yihi kumbe yihi leyi fambelanaka na ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke;
- Ku phuromota vubumabumeri; mfikelelo wa swivandlanene na minongonoko ya dyondzo na migingiriko ya ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke;
- Ku hlayisa rhijisitara lerikulu ra mixaviselano ya ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke, eka vuandlalo lebyi kumisisiweke hi Holobye eka Gazete;.
- Ku kuma na ku xopaxopa swiviko sweswo tanihi leswi swi nga vuriwaka swa mayelana na nandzelelo wa swilaveko swa ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke ku suka eka swiyenge swa mfumo, mavandla ya mfumo na mabiondzu ya xiyenge xa phurayivhete;
- Ku phuromota mafumelo lamanene na vutihlamuleri hi ku tumbuluxa mbango lowu pfunaka wo phuromota na ku simeka ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameket;
- Ku tirhisa matimba man'wana lama nga riki na nkwetlembetano na Nawu tanihi leswi ya nga ta nyikiwa Khomixini ya B-BBEE hi ku tsala kunene hi Holobye; na
- Ku ndlandlamuxa vutivi bya ntumbuluko na byo cinca na ku phuromota vulemukiso bya vanhu bya timhaka leti yelanaka na ntiyisa vubindzu bya vantima lebyi anameke hi ku simeka magoza ya dyondzo na vulemukiso, ku nyika vuleteri eka vanhu na ku endla ndzavisiso eka timhaka leti fambelanaka na ntirho na migingiriko.

4.3 Nkongomiso wa hina wa tindhawu ta xitirateji wu huma eka ntirho eka Xiyenge xa 13F xa Nawu wa B-BBEE, na switirhisiwa leswi endliwaka leswaku swi va kona hi ku ya hi Xiyenge xa 13E na ku tekela enhlokweni vutihlamuleri hinkwabyo ehansi ka Vumbiwa na swiyenge leswi lawulaka PFMA swa mfumo na mavandla ya mfumo.

4.4 Nawu wa B-BBEE na Tikhodi ta Matikhomelo Lamanene swi andlala hi ndlela yo vonaka swileriso swa leswaku matirhelo ya mitirho ya hina ya fanele ya va na mbuyelo eka, na hi ku ya hi leswi mafambelo ya cinco ya faneleke ya pimisiwa swona, ku nga:

- Vunwini
- Vulawuri bya Mafambiselo
- Mabindzu na Nhluvukiso wa Vaphakeri
- Nhluvukiso wa Swikili
- Nhluvukiso wa Ikhonomi ya Vanhu

5. Swipimelo swa Vukorhokeri bya Tikhasitama

- 5.1 Mimpimo leyi ya vukorhokeri i mimpimo ya ntalo na nkoka wa vukorhokeri lebyi nyikiwaka hi Khomixini ya B-BBEE eka tikhasitama ta yona. Mimpimo yi angarhela ku dilivhariwa ka xiviri ka vukorhokeri, mimpimo ya mahanyelo ya vatirhi , na vukona bya tinhlamulo ta tikhasitama na maendlelo ya swivilelo.
- 5.2 Lebyi i vukorhokeri na mimpimo ya vukorhokeri leyi Khomixini ya B-BBEE yi tshembhisaka tikhasitama ta yona ehenhla ka mimpimo leyi vekiveke eka vswinawana swa B-BBEE swa maendlelo yokarhi.

Vukorhokeri bya Nkoka	Muvuyeriwa wa Vukorhokeri	Mimpimo ya Vukorhokeri
Nyika nhlamuselo hi Nawu wa B-BBEE	Vakhumbheki va B-BBEE	Swivutiso swa 100% swi hlamuriwile naswona tinhlamulo ti nyikiwile loko ku kumiwile xivutiso ku nga se hela 5 wa masiku
Nyika titlilayente tinhlamulo ta swivutiso kumbe ku lumiwa ndleve loku kumiweke eka ku onha Nawu wa B-BBEE	Vakhumbheki va B-BBEE	Swivutiso swa 100% swi hlamuriwile naswona tinhlamulo ti nyikiwile loko ku kumiwile xivutiso ku nga se hela 5 wa masiku
Endla tiwekixopo ta vulemukisi na mapfhumba ya dyondzo	Vakhumbheki va B-BBEE	Tisexini leti lulamisiweke ku nga se hela n'hweti yi (1) n'we ku suka eka siku ra xikombelo.
Hlamula swivutiso swa tiqingho	Vakhumbheki va B-BBEE	90% wa tikholo ta hlamuriwa siku na siku naswona laha marungula ya nga siyiwa hi mukhumbheki wa B-BBEE kholo yi ttherisiwa ku nga se

		hundza siku rin'we ro kuma marungula.
Amukela na ku pfumela mixaviselano yikulukumba ya B-BBEE leyi tisiweke	Mavandla ya mixaviselano na Vakhumbheki va B-BBEE	100% wa mixaviselano leyi tisiweke yi pfumeriwile naswona papila ri nyikiwile ku nga se hela 5 wa masiku ri tisiwile
Rhijisitara mixaviselano leyikulu ya B-BBEE	Mavandla ya mixaviselano na Vakhumbheki va B-BBEE	100% wa mixaviselano leyi tisiweke yi rhijisitariwile ku nga se hela 10 wa masiku ku ya hi ku helela ka mahungu lama lavekaka.
Hlela mixaviselano leyikulukumba ya B-BBEE leyi rhijisitariweke	Mavandla ya mixaviselano na Vakhumbheki va B-BBEE	Nhlamulo yi nyikiwile ku nga se hela 90 wa masiku ku suka eka siku ro rhijisitara ra nxaviselano
Kuma na ku amukela swiviko swa nandzelelo leswi tisiweke	Tikhamphani leti xaxametiweke eka JSE , swiyenge swa mfumo swa SETA, na mavandla ya mfumo	100% wa mixaviselano leyi tisiweke yi pfumeriwile naswona papila ri nyikiwile ku nga se hela 5 wa masiku ri tisiwile
Xopaxopa swiviko swa nandzelelo wa swilaveko leswi tisiweke	Tikhamphani leti xaxametiweke eka JSE , swiyenge swa mfumo swa SETA, na mavandla ya mfumo	Nhlamulo yi nyikiwile ku nga sehela 90 wa masiku ku suka eka siku ro amukela
Pfumela swivilelo hinkwaswo leswintshwa leswi kumiweke	Vamangali	100% wa swivilelo leswi kumiweke swi pfumeriwile ku nga se hela 5 wa masiku
Ku sungula hi ku sikirina swivilelo	Vamangali	100% wa swivilelo swi purosisiwile na ku hetisisiwa ku

		nga se hela nh'weti yinwe swi tisiwile
Nhlelo wa timeriti ta swivilelo	Vamangali	100% o wa swivilelo swi hleriwile ku kuma meriti ku nga se hela (3) tin'hweti ti tinharhu swi tisiwile
Endla ndzavisiso	Vamangali na Vahlamuri	Ndzavisiso wu hetisisiwile ku nga se hela 12 wa tin'hweti ku sunguriwile ndzavisiso. Timhaka to tika ti ta hundza nkarhi worungana 12 wa tin'hweti naswona vamangali va ta tivisiwa hi nkarhi wo engetela lowu lavekaka na swivangelo swa kona..
Nyika tinhlamulo eka vamangali	Vamangali	Nhlamulo yi nyikiwile vamangali kan'we eka tin'hweti tin'wana na tin'wana timbirhi (2).
Nyika tirhekhodo ta tinhlengeletano	Vahlamuri na Vamangali	Tinhlengeletano ta rhekhodiwa eka maendlelo ya le ndzeni ya Khomixini ya B-BBEE naswona vandla rin'wana na rin'wana ra amukeriwa ku ta na xiendliwa xa rona xo rhekhoda, ku ya hi xihundla naswona ku ri hava ku ya hi nghohe ku va ku twananiwa eka nhlengeletano yin'wana na yin'wana.

5.3 Eka ku dilivhara vukorhokeri lebyi na ku hlayisa mimpimo ya vukorhokeri leyi vekiweke, Khomixini ya B-BBEE yi tinyiketerile eka ku:

- tlakusa milawu ya batho-pele;
- nyika vukorhokeri hi ndlela ya kahle na nkongomiso eka swilaveko swa tikhasitama;
- va na vuolovi, vutumbuluxi na ku tshembheka eka mphakelo wa vukorhokeri;
- tihlanganisa na swiyenge swa ka swi nga ri swa phurofiti na mabindzu ku hluvukisa na ku simeka tinhlamulo ta vukorhokeri;
- kongomisa eka nkoka loko ku karhi ku makisimayiziwa mphakelo wa vukorhokeri; na
- mimpimo ya mahanyelo ya mutirhi.

6. Tinhlamulo ta Tikhasitama

6.1.1 Eka xiyimo lexi hi nga tsandzeka ku fikelela mimpimo leyi hi mayelana na mhaka ya wena ku ri hava switiviso swa kahle kumbe swivangelo, swivilelo swa tikhasitama swi nga endliwa hi ku tsala kunene eka hofisi ya Mukhomixinara eka FNoteane@beecommission.gov.za or telephone 012 394 1446. Tinhlamulo hi ku angarhela ta tikhasitama eka hina ti nga tlhela ti hundziseriwa eka adirese leyi fanaka.

6.1.2 Khomixini ya B-BBEE yi ta tlhela hi ku ya emahlweni yi lonca mindzavisiso ya tikhasitama tanihi xiphemu xa kungu ro antswisa mphakelo wa vukorhokeri.

7. Siku rosungula ku tirha

7.1 Khomixini ya B-BBEE yi tinyiketerile ku tirha swin'we na vakhumbheki va B-BBEE eka ku aka ikhonomi yo katsa hinkwavo leyi nga na mphikizano misava hinkwayo. Mimpimo leyi ya vukorhokeri yi sungurile ku tirha ku sukela 1 Dzivamisokol 2021.